

УДК 343.9
DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.263>

Н. С. Сидоренко
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри управління та адміністрування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
orcid.org/0000-0003-4622-2779

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

У статті досліджується сучасний стан взаємодії органів кримінальної юстиції. Визначено пріоритетні напрями взаємодії. Проаналізовано проблеми, що виникають під час взаємодії, запропоновано шляхи їх розв'язання. Нині в Україні відбувається становлення нової інституційної системи протидії злочинності, зміцнення органів Міністерства внутрішніх справ, системи правоохоронних органів загалом, судової влади. Об'єктивна необхідність співпраці зумовлена, з одного боку, спільними завданнями, що стоять перед різними відомствами й органами у сфері запобігання та протидії злочинності, з іншого, – відмінностями в їх функціональному й структурному статусі. Крім того, потреба у взаємних діях виступає як об'єктивна умова забезпечення цілісності системи під час внутрішньої та між-системної взаємодії. Під час своєї діяльності поліція взаємодіє з правоохоронними й іншими державними органами, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону й інших нормативних актів. Поліція також функціонує в тісній співпраці й взаємодії з населенням, місцевими громадами й громадськими об'єднаннями на партнерських засадах і спрямована на задоволення їх потреб. Саме з метою визначення причин та / або умов вчинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону й проблем територіальних громад. Органи кримінальної юстиції активно взаємодіють між собою та з іншими правоохоронними органами. Незважаючи на різний правовий статус, функції та коло повноважень, вони разом утворюють цілісну систему боротьби зі злочинністю, впливаючи на злочинність у різних напрямках і за різними лініями. Водночас рівність органів кримінального правосуддя та чіткий баланс їх прав дозволяють кожному суб'єкту системи не тільки активно впливати на роботу іншого, але й стримувати його від порушення закону. Забезпечення рівноваги й взаємодії між ними – це надійний механізм стримувань і противаг, ефективний засіб контролю, універсальна гарантія запобігання беззаконня з боку цих суб'єктів. Діяльність органів кримінального правосуддя завжди спрямована на розв'язання спільних проблем у боротьбі зі злочинністю.

Ключові слова: органи кримінального судочинства, взаємодія, координація, злочинність, протидія, запобігання.

Sydorenko N. S. INDIVIDUAL ASPECT OF COOPERATION BETWEEN BODIES OF THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM

The article examines the current state of interaction between criminal justice authorities. The priority directions of interaction are defined. The problems that arise during the interaction are analyzed, the ways of their solution are suggested. Today in Ukraine there is a formation and formation of a new institutional system for combating crime, strengthening the bodies of the Ministry of Internal Affairs, the system of law enforcement agencies in general, the judiciary. The objective need for cooperation is due, on the one hand, to the common tasks facing different agencies, bodies and departments in the field of crime prevention and counteraction, on the other hand – differences in their functional and structural status. In addition, the need for mutual action acts as an objective condition for ensuring the integrity of the system during internal and intersystem interaction. In the course of its activities, the police interact with law enforcement agencies and other public authorities, as well as local governments in accordance with the law and other regulations. Police work also in close cooperation and interaction with the population, local communities and public associations on a partnership basis and aimed at meeting their needs. It is for the purpose of determining the causes and / or conditions of committing offenses that the planning of official activities of police bodies and units is carried out taking into account the specifics of the region and the problems of territorial communities. Criminal justice bodies actively interact with each other and with other law enforcement agencies. Despite the different legal status, functions and range of powers, together they form a holistic system of combating crime, influencing crime in different directions and vectors. At the same time, the equality of criminal justice bodies and a clear balance of their rights allow each subject of the system not only to actively influence the work of another, but also to deter it from violating the law. Ensuring balance and interaction between them is a reliable mechanism of checks and balances, an effective means of control, a universal guarantee of prevention of lawlessness by these entities. The activities of criminal justice bodies are always aimed at solving common problems in combating crime.

Key words: bodies of criminal proceedings, interaction, coordination, crime, counteraction, prevention.

Постановка проблеми. Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 (далі – Стратегія), передбачено, що для забезпечення високого рівня готовності суспільства й держави до реагування на широкий спектр загроз, яка передбачатиме дієву координацію та чітку взаємодію органів секто-

ру безпеки й оборони, інших державних органів, територіальних громад, бізнесу, громадянського суспільства й населення в запобіганні й реагуванні на загрози й подоланні наслідків надзвичайних ситуацій, Україна запровадить національну систему стійкості [1]. Поряд із цим згаданою Стратегією актуалізується питання важливості ефективної взаємодії у сферах безпеки й оборони для

гарантування достатку й безпеки громадян, що досягається за умов сталого й динамічного економічного зростання.

Стан дослідження. Дослідженню різних аспектів здійснення взаємодії між органами кримінального судочинства присвячено праці О.М. Бандурки, Я.І. Гілінського, В.Л. Давиденка, О.М. Джужи, В.П. Захарова, О.Г. Кальмана, М.П. Климчука, С.М. Князева, О.М. Литвинова, В.В. Пивоварова, Л.І. Щербини, А.Є. Фоменка й деяких інших учених. Визнаючи досить значний внесок науковців у розроблення зазначеної проблематики, слід все ж таки звернути увагу на відсутність сучасних досліджень актуальних питань взаємодії органів кримінального судочинства. Проблема потребує свого розв'язання. У зв'язку із цим метою статті є дослідження пріоритетних напрямів взаємодії органів кримінального судочинства під час здійснення діяльності щодо протидії та запобігання злочинності.

Виклад основного матеріалу. В Указі Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 «Про Національну стратегію у сфері прав людини» однією зі стратегічних проблем, пов'язаних із поширенням злочинності й неефективним розслідуванням кримінальних правопорушень, названо недостатньо ефективну взаємодію правоохоронних органів України з відповідними органами інших держав, що своєю чергою вимагає діяльності з вдосконалення механізмів такої взаємодії [2].

Нині в Україні відбувається становлення та формування нової інституційної системи протидії злочинності, здійснюється зміцнення органів Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС), системи правоохоронних органів у цілому, судової системи. Об'єктивна необхідність взаємодії зумовлюється, з одного боку, спільністю завдань, які стоять перед різними відомствами, органами й підрозділами у сфері запобігання та протидії злочинності, з іншого боку, відмінностями в їхньому функціональному й структурному стані. Крім цього, необхідність взаємних дій виступає як об'єктивна умова забезпечення цілісності системи під час внутрішньої та міжсистемної взаємодії [3].

Як слушно зазначає Є.М. Блажівський, у сучасних умовах офіційні статистичні дані, що концентруються окремо в різних відомствах і правоохоронних органах, про кількість, стан і структуру злочинності, і результати, отримані експертами в ході проведених досліджень, мають значні розбіжності за всіма показниками, часто не порівнювані, тому не можуть бути покладені в основу прийняття рішень, що відбивали б об'єктивну реальність. Мало того, без повної картини кримінальної ситуації навряд чи також можна розрахувати вартість адекватних фінансових витрат та інших засобів, необхідних для протидії злочинності [4, с. 98].

Поліція в процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку й іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону й інших нормативно-правових актів. Також діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці й взаємодії з населенням, територіальними громадами й громадськими об'єднаннями на засадах партнерства й спрямована на задоволення їхніх потреб. Саме з метою визначення причин та / або умов учинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону й проблем територіальних громад [4, с. 100].

Поряд із цим у ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» зазначено, що одним із повноважень поліції є здійснення у взаємодії зі Збройними Силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України боротьби з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) і не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями [4, с. 101].

Важливим напрямом взаємодії поліції з громадськістю, органами місцевого самоврядування, населенням, іншими органами кримінального судочинства є інформування про стан злочинності й результати діяльності підрозділів поліції щодо протидії злочинності.

У ст. 9 Закону України «Про Національну поліцію» зазначається, що поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони й захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки й порядку. Також поліція забезпечує доступ до публічної інформації, володільцем якої вона є, у порядку й відповідно до вимог, визначених законом. Нормативно-правові акти, що регламентують діяльність поліції, обов'язково оприлюднюються на вебпорталі центрального органу управління поліції.

Такий підхід у діяльності поліції свідчить про те, що діяльність ґрунтується на принципах прозорості, гласності й відкритості поліції до діалогу, взаємодії та допомозі в межах наділених повноважень.

Зокрема, у ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію» одним із повноважень у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення поліції є те, що вона здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав і міжнародними організаціями.

Питанням взаємодії поліції з іншими структурами й відомствами приділяється значна увага в Стратегії розвитку Міністерства внутрішніх

справ України до 2020 року. Акцентується на необхідності підвищення ефективності роботи й взаємодії всіх підрозділів МВС через максимальне використання інформаційно-комунікаційних технологій, а також через створення відповідних механізмів взаємодії сучасного зразка, взявши за основу міжнародний досвід [5].

Пропонується здійснювати подолання викликів такими шляхами: підвищення ролі превентивної діяльності у сфері протидії злочинності й впровадження відповідних програм; удосконалення організаційних і правових основ для посилення боротьби з організованою злочинністю та протидії торгівлі людьми, домашньому й гендерно зумовленому насильству, наркозлочинності й кіберзлочинності; упровадження інституту кримінальних проступків і нових процесуальних форм для підвищення ефективності досудового розслідування; розроблення та впровадження єдиної електронної системи роботи з даними й матеріалами досудових розслідувань у взаємодії з органами прокуратури й судами для забезпечення безперервності й підконтрольності проведення досудового розслідування; запровадження використання різних джерел інформації в діяльності органів системи МВС, комплексне впровадження сучасних систем кримінального аналізу, в тому числі методології Європолу з оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності; розроблення та впровадження разом з іншими державними органами оптимальної системи захисту свідків в Україні; розвиток міжнародної взаємодії у сфері протидії організованих і транснаціональної злочинності; посилення взаємодії між Державною міграційною службою, Держприкордонслужбою, Національною поліцією з питань протидії транскордонній злочинності, торгівлі людьми й неконтрольованої міграції [5].

Як можемо побачити з наведеного вище, покращення взаємодії планується зробити значною мірою шляхом покращення інформаційно-комунікаційних технологій.

Відповідно до Положення про патрульну службу МВС пріоритетним завданням патрульної служби після завдання запобігання кримінальним, адміністративним правопорушенням; попередження, виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, випадків насильства в сім'ї, а також виявлення причин та умов, що сприяють їх учиненню, є взаємодія із суспільством. Взаємодія патрульної служби із суспільством проявляється шляхом реалізації підходу «міліція та громада», що полягає в співпраці й взаємодії з населенням, громадськими організаціями, іншими підрозділами органів внутрішніх справ, органами публічної влади з метою запобігання правопорушенням, забезпечення безпеки, зниження рівня злочинності, а також установлення довірливих відносин між міліцією та населенням [6].

Серед суб'єктів кримінального судочинства важливу роль у здійсненні кримінологічної діяльності відіграють слідчі підрозділи Національної поліції України. Згідно з Положенням про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України від 06 липня 2017 року № 570 слідчі підрозділи Національної поліції України (далі – слідчі підрозділи) є структурними підрозділами апарату центрального органу управління поліції, її територіальних органів, які відповідно до кримінального процесуального законодавства є органами досудового розслідування, що забезпечують досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції [7].

З наведеного переліку завдань слідчих підрозділів можемо виділити два основних напрями, в яких ними реалізується здійснення кримінологічної діяльності:

1) виявлення причин та умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень;

2) вжиття заходів щодо усунення таких причин та умов. Безперечно, одноособово слідчий не в змозі усунути криміногенні детермінанти злочинності чи то окремого кримінального провадження.

У зв'язку із цим слідчі підрозділи під час здійснення своїх повноважень взаємодіють із міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, державними установами, громадськими організаціями й об'єднаннями, а також відповідно до міжнародних договорів України з компетентними й судовими органами іноземних держав [7].

Однією з функцій слідчих підрозділів є організація взаємодії слідчих підрозділів з Офісом Генерального прокурора, регіональними, місцевими прокуратурами, зокрема прокурорами, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, органами й підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову й судово-експертну діяльність [7].

Низка норм Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК) України прямо вказує на необхідність взаємодії слідчого, прокурора, суду з фахівцем і судовим експертом під час досудового слідства. Закон наділяє слідчого широкими повноваженнями під час здійснення взаємодії з фахівцями. Зокрема, він надає слідчому право залучати фахівців-лікарів під час проведення огляду трупа й освідування особи (ст. ст. 238, 241 КПК України). Для забезпечення прав слідчого закон передбачає низку прав та обов'язків фахівців і керівників організацій, в яких вони працюють. Згідно зі ст. 71 КПК України фахівець зобов'язаний з'явитися за викликом слідчого, брати участь у проведенні слідчої дії, використовуючи

свої спеціальні пізнання. Він має сприяти слідчому у виявленні, закріпленні й вилученні слідів злочину, звертати його увагу на обставини, пов'язані з виявленням, закріпленням і вилученням доказів, давати пояснення з приводу виконаних дій. У процесі розслідування слідчий взаємодіє з експертами державних експертних установ (Міністерства юстиції, експертно-криміналістичними підрозділами Міністерства внутрішніх справ і Міністерства оборони, судово-медичними й судово-психіатричними установами Міністерства охорони здоров'я). Тут також основні питання взаємодії регламентуються законом. Так, ст. 69 КПК України зобов'язує експерта з'явитися за викликом слідчого й дати об'єктивний висновок за поставленими питаннями. Якщо питання виходить за межі спеціальних знань експерта або представлені йому матеріали недостатні для проведення досліджень, експерт у письмовій формі повідомляє особу, яка його залучила, чи суд, що доручив проведення експертизи, про неможливість проведення експертизи [8, с. 148]. Взаємодія між органом, що проводить розслідування, і експертними установами (підрозділами), спеціалістами здійснюється за різних умов і форм. Однак єдиної думки про форми взаємодії з метою застосування спеціальних знань у кримінальному судочинстві не вироблено.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що органи кримінального судочинства активно взаємодіють як один з одним, так і з іншими правоохоронними органами. Незважаючи на різний правовий статус, функції та коло повноважень, у своїй сукупності вони утворюють цілісну систему протидії злочинності, здійснюючи вплив на злочинність за різними напрямками й векторами. Поряд із цим рівність органів кримінального судочинства, чіткий баланс їхніх прав дають змогу кожному суб'єкту системи не лише активно впливати на роботу іншого, а й стримувати його від порушень закону. Забезпечення балансу й взаємодії між ними – надійний механізм стримувань і противаг, ефективний засіб контролю, універсальний гарант недопущення беззаконня цими суб'єктами. Діяльність органів кримінального судочинства завжди спрямована на вирішення спільних завдань щодо протидії злочинності.

За такої умови, незважаючи на те, що прийнято низку нормативних документів, які стосуються питань координації та взаємодії, вони здебільшого мають декларативний характер. Залишається не достатньо розробленим і відпрацьованим реальний механізм координації органів кримінального судочинства. Недосконалістю характеризується взаємодія органів системи МВС і наявність різних підходів до виконання спільних

загальних завдань. Досить слабкою на практиці є координація запобіжної діяльності. Більшість напрямів взаємодії та координації реалізуються формально. Уважаємо, що виправити ситуацію з взаємодією органів кримінального судочинства допомогло б прийняття нормативного документа, який би регулював питання взаємодії органів кримінального судочинства між собою. Таке рішення дозволило б визначити основні стратегічні напрями взаємодії, їх зміст, завдання, механізм і засоби реалізації. На наше переконання, доцільним є передбачення в структурі органів кримінального судочинства посад кримінологів або аналітичних підрозділів, в яких би працювали кримінологи з фаховою освітою та займалися дослідженням кримінологічних аспектів діяльності окремого суб'єкта протидії злочинності й розробляли на такій основі пропозиції щодо вдосконалення їх діяльності, підвищення ефективності запобіжної діяльності.

Література

1. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 / Президент України. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037/>.
2. Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. *Урядовий кур'єр*. 26 березня 2021 року. № 58.
3. Поняття та особливості взаємодії державних органів у сфері запобігання та протидії корупції : навчально-методичний посібник з підвищення кваліфікації працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, на яких покладено обов'язки з організації роботи щодо запобігання та протидії проявам корупції (I–VII категорії посад) / Ю.В. Іщенко та інші. Київ, 2011. С. 45–47 / Державна міграційна служба України. URL: <https://dmsu.gov.ua/assets/files/doc/posibnik.pdf>.
4. Блажівський Є.М. Моніторинг протидії злочинності. *Право та державне управління*. 2013. № 1. С. 98–101.
5. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 23 березня 2018 року. № 23. С. 259. Ст. 808.
6. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 02 липня 2015 року № 796 / Міністерство внутрішніх справ України. *Офіційний вісник України*. 2015. № 54. С. 203.
7. Положення про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 липня 2017 року № 570 / Міністерство внутрішніх справ України. *Офіційний вісник України*. 15 вересня 2017 року. № 72. С. 65.
8. Семенов В.В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; КНУВС. Київ, 2006. 212 с.